

Egyházi és tanügyi szemle.

Mióta a keleti háboru mind komolyabban ijesztget: az egyházi élet terén mély csend állott be; alig találunk az utóbbi időben valami feljegyezni valót. Minden figyelem a Balkán-félszigetre van irányozva. Inter arma silent musae: régi mondás; ez áll most az egyházi mozgalmakról is.

Bismarck, a kemény német kancellár is kerülni látszik most okot adni a r. kath. clericalisoknak valami újabb elkeserítésre; Gladstone, volt angol minister-elnök, izgató működését a vallási kérdésekről hasonlókép a bolgárok szenvedéseire fordította. Parlamentek, kormányok, államférfiak mind keleti kérdéssel foglalkoznak. Csak kivételkép fordult elő a napokban a francia parlamentben egy heves, egyházi vita. Ugyanis a cultus-budget tárgyalásánál Napoleon herczeg kikelt a császári és clericalis elemek ellen, kik a köztársaságot folyvást zavarni s a nemzet egygyé forrását, szabad fejlődését akadályozni törekeshnek. Az erre következett viharból kiemeljük a miniszterelnök csillapító szavait, ki azt mondá, hogy „a francia kormány két egyaránt drága dolgot, a vallást és köztársaságot, igyekszik fentartani“. Szép mondás, mely ellen csak akkor lehetne észrevételt tenni, ha a vallás fogalma alá egyesek visszaélései s a vallás szent körébe nem tartozó érdekhajbászat megengedése is oda értetnének. Hiszen abban egyetért a világ (keveset kivételével), hogy a vallás az emberiség legszentebb kincse; ámd: ott kezdünk egymástól nagyon különbözni, a hol a vallás körébe tartozó elemeket részletesen kezdjük vizsgálni. De maradjunk a szemle terén.

Az olasz király közelebről tartott trónbeszédében is volt egy hely, melyet itt megemlíthetünk. A római egyháznak sehol nagyobb szabadság nem engedtetett, mint Olaszországban, mondá a király s a jó viszonyt az állam és egyház közt ezután is mindenkép igyekezni fog fentartani; de ismeri egyszersmind azon határokat, melyek túl az egyház az állam ügyeibe nem avatkozik, és ezen határokat meg fogja mindenfelé tartatni. E mondásban egyébaránt nincs sem

mi új és különös; azt elmondotta már nem egy államfő s el kell mondania természetesen mindeniknek; csak anynyiban érdekes e mondás, hogy az Rómában, IX. Pius szomszédságában mondatott s hogy a parlament a király beszédének ezen passusát éljenezte meg legjobban.

Rómáról levén szó, meg kell említenünk Antonelli bibornok halálát is, ki 30 évig volt a pápai kormány kancellárja, a kinek tehát legnagyobb része volt a mostani pápa uralkodása alatt történt eseményekben, a syllabusok, encyclikákban s a csalhatlansági dogmákban, sat. Végzetes politikája által mily befolyást gyakorolt e férfiu az európai egyházi viszonyokra s a közmiveltség irányára: azt általánosságban többször jeleztük; részletesen fejtegetni nem tartozik e szemle körébe. Mint egykor VII. Gergely pápa, Antonelli is belesípeszkedett mind két kézzel az idő folyásának kerekébe, hogy kevesebb sikerrel, mint amaz, az nem Antonelli kisebb tehetségeinek tulajdonítható, mint inkább az idő erősebb szellemének, mely haladtában a vas akadályt is hamarább eltöri s hatálytalanná teszi.

Mint szájalomra méltó esetet, a mai idők egy setét foltját, feljegyezhetjük azt is, hogy a Spanyolországhoz tartozó minorca-szigeti r. kath. püspök a protestánsokat excommunicálta dacára annak, hogy a törvény most Spanyolországban is védi a protestánsokat. A sajtó azonban felzúdult a püspök e tette ellen s hihetőleg elzúg eme szent átkozódás is minden kár nélkül, mint egy éjféli fergeteg, mely ijesztőleg támadt s aztán megint elenyészik nyomtalanul.

A meddő egyházi téren azonban akadunk egy pár kies pont-ra is, a hol a vallásos lélek nyugalommal pihen meg, szemlélvén egy-egy csoport nemes törekvésü embernek csendes munkálkodását a vallás s erkölsi élet ápolásában. A németországi protestáns egyeletnek Heidelbergben s a svájcz reform egyeletnek Sz. Gallenben az öszön tartott közgyűléseit értjük. Mind két gyűlés vonzó képét adja az igaz keresztény emberek törekvésének. Kevés zajjal, szeretettel tanácskoznak ama komoly kérdések és módok felett, melyek egyfelől a merev orthodoxia, másfelől a hideg materialismus által áthatott keblekben megint melegséget s keresztény élő hitet, krisztusi buzgóságot gerjeszthetnének.

Nem feladatunk e gyűlések egész folyamát leírni, csak azok jellemzésére jegyzünk ide egy pár ott mondott eszmét. „A prote-

stans egyesület alapgondolata, — mondá Bluntschli, — hogy vallás és szellemmiveltetés, hit és tudás, kereszténység és szellemszabadság, egyház és állam nem ellenmondások, melyek egymást kizárják, hanem ellentétek, melyek egymást kiegészítik. Miként az emberben fő és szív, értelem és kedély, bár olykor egymással harcban állva, egyesülve vannak és együtt kell hatniok: ép úgy amaz ellentéteket is egyeztetni kell egyesekben és népekben egyaránt. Azoknak, kik csak egyik iránynak hódolnak, a mást pedig megvetik: nincs joguk az egyesítésre törekvő prot. egyesületnek azt vetni szemére, hogy féluton jár; sőt ők járnak féluton, a kik az emberi természetnek csak egyik felét ismerik el, a másikat pedig megtagadják. Ezen alapgondolatból indulva ki, igyekszik a prot. egyesület a keresztény vallásnak a haladó szellemi miveltetéssel harmóniában álló fentartására és fejlesztésére és küzd a hierarchia ellen ép úgy, mint a vallás tagadói ellen. — Dr. Baumgarten meg így szólt: „Nem az a fődolog, a mit az egyház mond, hanem a mit teszen; az ébredés jeleit látja a szeretetteljes kereszténység felé, de a benső hitnek s szeretetnek útján még sokan nem járnak. Új alkotásokra van szükség, az egyháznak korszerű alakot kell nyerni; a romok részben már el vannak hordva, de a munka még bevégezve nincs; tovább kell munkálni és küzdeni a szentlélek teljes erejével“.

Kivánják: az iskolában a kötelezett vallástanítást, mint a mely nemes zománczczal ékesíti a gyermek lelkében a többi ismereteket; de a vallástanítás az iskolában történeti folyamú legyen, tehát nem dogmatikus; mert a dogmatika nem alkalmas az oktatásra, mivel dogmatizmushoz vezet és inkább elfásít, mint éltet. Ismerjék meg a tanulók a vallás szent lényegét minél jobban s ekkor a nagy férfiak és történeti eszmék iránti ragaszkodásuk és bámulatuk egyre ébredni s erősülni fog; a dogmák elhullanak, a csodák jelentőségüket elveszthetik, de a szellem országába vetett hit erősebbé lesz. Kövessük az igazság szózatát és az igazság szabadokká teszen. — „Az egyháznak továbbá arról is kell gondoskodnia, hogy az isteni tiszteleten a nép vallásos szükséglete teljesebb kielégítést találjon; fődolog pedig az, hogy a vallásos életet kell újból feléleszteni; mert nem a vasárnap megszentelése tesz egy népet vallásossá; hanem a vallásos kegyesség szenteli meg a vasárnapot“. — „Meg kell tanulunk az egyes gyülekezetek szűk határai közül s az egyes érdekek nyomorult önzéséből való kiemelkedést; tanuljuk meg úgy érezni magunkat, mint tagjait egy nagy

egésznek, mely a krisztusi üdvintézményt a nép közt éleszti, mely a szeretetet nem csengő, üres frázisként tekinti, hanem azt mint szent erőt szívében hordozza. Így érezve és így működve, népünk oly néppé lesz, melyből az állam legfőbb erejét veendi. Egy ily nép szabad leend, szabad minden servilismustól, és egy ily egyház az állam oldala mellett harczoland ismét az emberiség legfőbb eszményeiért". Ez utóbbi szavakat egy német főállamügyész mondta.

„Egyik feladatunk — a svájci reform-egyletnek — abban áll, hogy a keresztény igazságokról való felfogásunkat még komolyabban és népszerűbben, mint eddig, vigyük be oda is, a hová minden más hirdetése az evangeliomnak már rég nem, vagy csak kevésbé képes behatolni; jelesen vigyük be első sorban amaz ugynevezett felvilágosultak közé, kik történelmi tudat nélkül csak a mai világban és csak ezen világnak élnek. A legmodernebb embernek is érezhetővé tehetjük fensőbb világunk közelségét; érezhetővé tehetjük munkájában mint életének erejét, nyugalomában mint életének megszentelését, belsőjének nyugtalanságában mint kibékülést az ő oly kevésbé öntudatos lelkével. Másik feladatunk: népünknek egy tág, szabad, nemzeti egyházat alkotni. Nekünk nem szabad, mint az ugynevezett felvilágosultaknak, előkellően visszavonni magunkat minden egyházi közösségből. Erősen kell ragaszkodnunk mindenhez, a mi csak közösnek találtatik a hitben és szeretetben azok irányában is, a kik pillanatnyi elleneink. Mert nem csupán a nép egysége forog kérdésben, hanem annak egyenlősége is, melyet nem állami törvény, hanem csak az élő kereszténység hozhat létre, a kereszténység, a melyben magát mindenik, mint egy test tagját tudja és a melyben egyedül a jelenkor socialis gyógyszerei adhatnak erőt és áldást". — A hit és lelkiismereti szabadság, mely egykoron legfőbb alapelvünk és törekvésünk czélja volt, állam és egyházban valósitva van már, és rajtunk a sor mindenekelőtt magunkat beletalálni és hozzászokni az elnyert szabadságot azokkal is megosztani, a kik egykor nem akarták azt. Hozzá kell szoknunk az ellentétek és vélemények heves harczában más fegyvert nem használni, mint a meggyőződés szavának hatalmát, az érzület nemességét és a tetterős szeretetet. Jelszavunk: szabad kereszténység, de kereszténység, vallásos élet. A merev és lenyügöző egyházi korlátokkal való harcz napjai tova tüntek; a vetés, plántálás tavaszi munkája vette kezdetét, hogy így népünk számára egy gazdag aratás fejlődjék ki azon mozgalomból, melyet megindítottunk".

Ilyen és hasonló elvek és törekvések teszik az említett egyletek feladatát. Nemes s hazafias, szeretetteljes elvek és törekvések azok, melyek habár lassanként, előkészítik a távol jövő számára a kereszténység megújulását. Oh ti szép lelkű emberek, a kik a világ érdekei által elfoglalt sokaságok zaja s gyakran gúnyolódása közt nem szüntök meg remélni, nem fáradtok ki cselekedni szűk körötökben, a kik feláldozzatok nyugalmatokat és áldoztok anyagilag is, a mit lehet, nem magatokért, hanem a krisztusi igazságok tiszta fényléseért, az emberiség lelki javaiért, legyen tisztelet nektek s áldás törekvéseiteken!

A magyar országgyűlésen e napokban irányi Dániel képviselő újból sürgette a vallásszabadság teljességére még szükséges és többször megígért törvényjavaslatok beadását. Mire a miniszterelnök azt felelte, hogy ebbeli szándékát a kormány eddig a sokféle teendők öszszehalmazottsága miatt nem teljesíthette, de igéri újból hogy mihelyt egyéb halaszthatlan tárgyalások engedik, beváltja ígérését. Megjegyzé különben a miniszterelnök, hogy vallásszabadság tulajdonképen most is van Magyarországon általánosságban véve, s ha a törvény ezt nem terjeszti is ki mindenkire és minden fentartás nélkül, de tényleg a kormány a vallási ügyekben a törvény korlátait nem vette szigoruan. Az egyes visszaélésekért a kormány nem lehet felelős s azokat igyekezett mindig orvosolni. — A miniszterelnök ezen nyilatkozata méltánylást érdemel ugyan; mindamellert óhajtjuk mi is, hogy a még szükséges vallási törvények minél előbb meghozassanak a közgyűlés inkább, mert két ily nemű törvényjavaslat, melyekről már több mi is ismertettünk, nemcsak készen van, hanem azok a közgyűlés még a mult évben bizottságilag is tárgyalhatta.

A közgyűlés sorsa van a középtanodai törv. javaslatnak is, mely nyolcz év óta mindig készül, újból meg újból módosittatik és átdolgoztatik, aztán megint félretétetik. Most megint elővette a képviselőház tanügyi bizottsága, mely szerencsével fog eljárni, azt közelebbről meglátjuk.

Most jelent meg a vallás és közokt. miniszternek a közoktatás állapotáról szóló 5-ik jelentése, egy nagy kötetben. Áll négy szakaszból, I. szakasz: a népoktatási intézetekről, II. szakasz: középtanodákról (gymnasiumok, reálisiskolák), III. szakasz: felsőbb tanodákról; IV. szakasz: emberbaráti és közmívelődési intézetekről. E nagy érdekű jelentés I. szakasza csak az 187³/₄ tanévi, a II. és III. szakasz az 187⁴/₅ tanévi állapotokra is kiterjed.

Mi itten csak néhány főbb adatot kívánunk ismertetni. A kik olvasóink közül részletesen akarják hazánk tanügyi állapotát megismerni, azok megkaphatják magát a miniszteri jelentést a kolozsvári, tordai és kereszturi gymnasiumaink könyvtáraiban, hová a miniszter egy-egy példányt küldött. A jelentéshez egy térkép is van csatolva, melyen a megyék világosabb vagy sötétebb színnel vannak feltüntetve a szerint, a mint a tanügy benne jobban vagy gyengébben áll.

Ezen jelentés szerint Magyarországon 1874-ben volt 15,387 népiskola, ezekből községi és állami 1556, a többi felekezeti; tanköteles gyermekek száma 2.139,207, (ebből egyharmad csak ismétlőiskolába járni köteles); a tanköteles gyermekek száma az előbbi évekhez képest csaknem 18 ezerrel szaporodott. A tanköteles gyermekeknek csaknem 70 százaléka járt iskolába (az előbbi évben csaknem 68 százalék járt iskolába). Hat év óta 22 százalékkal szaporodott az iskolába járó gyermekek száma, a mihez hasonló gyors szaporodást egy országban sem látunk.

Népiskolai tanító volt az említett évben 19,610, ebből 4235-nek nem volt tanítói oklevele.

Az iskolák 1874 évi jövedelme tett közel 8 millió frtot, a megelőző évben kevesebb volt csaknem 480,000 frttal. Az irt évi jövedelemből 5 millió 800 ezer készpénzben, a többi terményekben szolgáltatott ki. Ezen jövedelem legnagyobb része (6 milliónál több) segélyből, még pedig legtöbb községi és egyházi segélyből folyt be, tandíjból közel egy millió, a többi ingatlan vagyonból s tőkepénz kamataiból. Minden tekintetben szép haladás látszik az előbbi évekhez képest.

Tanítóképezde volt 1874-ben 58, ebből 10 tnőképczde. Állami volt összesen 16 férfi és 4 nőtanító képezde, a többi felekezeti, még pedig 24 r. kath., 7 ágostai hitv., 3 ref., 3 gör. keletj, 1 izr. — Az állami képezdek népesebbek voltak mint a felekezetiék, a mi a bővebb segélynek tulajdonítható. Legnépesebbek a tnőképezdek voltak.

Szakiskolák, az-az gazdasági vagy ipari szakoktatással megdolgozott felső népiskolák száma nincs kitéve, lehet 20; ezeken kívül vannak a tisztán ipari és kereskedelmi szakiskolák is, melyek közül kitűnik a kassai gépészeti ipartanoda és a budapesti kereskedelmi akademia.

A kisedóvodák noha szorosán nem tartoznak a népoktatási intézetekhez, e jelentés azokra is kiterjed. Az irt évben 198 rend-

szeres kisdedóvoda mutattatik ki és két kisdedóvó-képző intézet. Kevés biz e, miután minden jól rendezett községben kellene hogy legyen kisdedóvoda; azonban mégis haladás mutatkozik e téren is az előbbi évekhez képest.

A népiskolai tanítók orsz. nyugdíj-intézetéről is van egy előleges jelentés. Ez az intézet 1875 elején lépett életbe. Eddigelő felvétetett ez intézetbe 8537 tanító. Ez felét sem teszi a létező tanítóknak; egy részökről még nem jött be jelentés, más része más nyugdíj-intézeteknél már biztosítva van, ide hát nem lép be, harmadik része pedig tanítói okmánynyal nem bírván, számításba nem jó. Ezen nyugdíj-intézet alapját az első évben körülbelöl 650,000 frtra lehet becsülni.

A gymnasiumok száma 146, tanároké 1768, tanulók száma pedig 27,144 (ebböl 20,000-nél több magyar). Itt is gyarapodás.— Reaktanodák száma 35, ebböl 16 állami. Ezen tanodákban 431 tanár és 8088 tanuló volt (ebböl magyar 7526, unitárius pedig, fájdalom, csak 18 volt). — Középtanodai tanárképezde a budapesti és kolozsvári egyetemeknél egy-egy.

Felsőbb tanintézetek: a) a pesti egyetem, b) kolozsvári egyetem, c) budapesti műegyetem, d) 13 jogakadémia (5 állami), e) hittai intézet 41. A két utóbbiban a tanulók száma fogyott, az előbbieken emelkedett a megelőző évhez képest.

A jelentés magában foglal több újabb intézkedést a közép s felsőbb tanintézetekre nézve, melyeknek részletes ismertetésébe itt most nem ereszkedhetünk.

Emberbaráti és közmívelődési intézetek: a siket-némák és vakok orsz. intézetei, a balatonfüredi szeretetház, orsz. zene-akadémia és szini tanoda, orsz. mintarajz-tanoda és rajztanár-képezde, nemzeti muzeum. A jelentés mindenikről kedvező fejlődést mutat fel.

Nagyon sok történt a taneszközök gyarapítására s terjesztésére nézve. A tornászok is évről évre terjed nemcsak a közép tanodákban, hanem a népiskolákban is.

E miniszteri jelentés általában jó hatást tehet minden jó hazafira s különösen a tanügy barátaira, látván, hogy anynyi baj és nyomoruság közt ennyire is halad és fejlődik a tan- és mívelődésügy hazánkban.

Végül, ide jegyezzük az erdélyi volt megyékben a tanköteles gyermekek közül a tényleg iskolába jártaknak kimutatását percen-

tekben: Királyföldön 100 közül iskolába járt 93,79, — Felső-Fejérmegyében 84,64, — Beszterczevidéken 80,88, — Udvarhelyszéken 79,59, — Csikszéken 74,09, — Fogarasvidéken 73,38, — Háromszéken 72,87, — Kükküllőmegyében 70,03, — Dobokában 64,30, — Kolozsmegyében 62,60, — Naszódon 62,23, — Marosszéken 56,91, — Alsó-Fejérben 46,09, — Belső-Szolnokban 44,33, — Zarándban 41,67, — Tordamegyében 39,29, — Hunyadban 38,13, — Aranyosszéken 33,03 percent. Sajnálni lehet, hogy Aranyosszék ily hátul került, úgy hogy utána az egész országban még csak egye megye, Máramaros áll. Hajlandók is vagyunk feltenni, hogy itt valami tévedés történetett az adatok öszszegyűjtésében vagy öszszeállításában. A jelentéshez csatolt térrajzon is az erdélyi részekben leg-sötétebb folt tehát Aranyosszék s aztán Hunyadmegye.

Bny.

